

ХАРАКТЕРИСТИКА СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА

Горбунова Наталія Володимирівна,
Республіканський вищий навчальний заклад
«Кримський гуманітарний університет», м. Ялта, АР Крим

Стрижневим моментом низки наукових праць (А. Арушанова, Л. Бірюк, Н. Гавриш, А. Ількова, Н. Кирста, Л. Колунова, А. Лаврентьева, А. Смага, О. Сомкова, Ф. Сохін, Є. Струніна, О. Ушакова, Т. Юртайкіна) виступило дослідження особливостей засвоєння семантики слів, уточнення й розширення значень слів у певному контексті.

Аналіз лінгвістичних наукових праць (В. Виноградов, А. Реформатський) [2; 6] дозволяють стверджувати, що слово – найбільш конкретна одиниця мови, а мова як знаряддя спілкування – це перш за все „словесне знаряддя”, це „мова слів”. Водночас лінгвісти зазначають, що дати точне визначення слова дуже важко, деякі з них навіть були готові відмовитись від цього поняття (Ш. Баллі, Ф. де Соссюр) [1; 7]. Так, Ф. де Соссюр наголошував на тому, що слово не відповідає нашому уявленню про конкретну одиницю мови [7]. Ще більш рішуче висловлювався проти слова його учень Ш. Баллі: „Поняття слова вважається ясним; насправді ж – це одне з найбільш двусмыслених понять, що зустрічаються в мовознавстві. ... Необхідно звільнитися від невизначеного поняття слова” [1, с. 315]. Досить скептично писав про слово й американський лінгвіст Е. Сепір: „Перше наше прагнення – визначити слово як мовний символ, що відповідає окремому поняттю. Але ... подібне визначення немислиме” [8, с. 26]. Сучасний американський лінгвіст Г. Глісон у книзі „Вступ до деструктивної лінгвістики” підкреслює: „Лексика найменш стійка і навіть найменш характерна з усіх трьох компонентів мови”, під якими маються на увазі „... структура висловлювання, структура змісту і словник. Останній охоплює всі конкретні зв'язки між висловлюванням і змістом, або, за звичайною термінологією, між словами та їх значеннями” [4, с. 37]. Отже, лексика не входить ні в план вираження, ні в план змісту.

У радянській лінгвістиці питання про слово також вирішувалося по-різному. Л. Щерба в одній із останніх статей писав: „Насправді, що таке „слово”? Мені вважається, що в різних мовах це буде по-різному. З цього, власне, слідує, що поняття „слово” взагалі „не існує” [10, с. 175].

Інакше висвітлює це питання А. Смирницький у відомій статті „До питання про слово (Проблема „окремоті слова”)”: „Слово виступає не тільки як основна одиниця словарного складу, але й як центральна, вузлова одиниця взагалі мови”.

Реальність слів у мові та їх очевидність доведено в книзі Е. Сепіра „Мова”: „Мовний досвід ... беззаперечно доводить, що ... не буває жодних труднощів усвідомити слово як психологічно дещо реальне. Незаперечним доказом цього може слугувати той факт, що у наївного індійця, зовсім незвичного до розуміння написаного слова, ніколи не відчувається серйозних труднощів при диктовці вченому лінгвісту текста рідною мовою слова за словом...” [8, с. 27].

Лексикологія розглядає слово як лексичну одиницю, як одиницю словникового складу мови. Місце слова як одиниці мови – це місце, середнє між морфемами як нижчими одиницями і реченнями як вищими. Слово мінімально може складатися з однієї морфеми і максимально може стати реченням (А. Реформатський) [6].

Власна функція слів у мові – називна, номінативна. Словами ми називаємо речі, явища, істоти. Слова перш за все – це назви. Проте оскільки слова складаються з морфем, а морфеми виражають поняття, то і слова тією чи іншою мірою виражають поняття. Відмінність вираження поняття в морфемі і в слові полягає в тому, що в морфемі поняття виражається в „чистому вигляді”, абстрагуючись від багатоманітності речей, що відповідають певному поняттю; в слові ж поняття конкретизується, прикріплюючись до назви речей і явищ. При визначенні слова необхідно враховувати його місце в структурі мови, його відмінності від одиниць, що стоять вище (речення) і нижче (морфема), його самостійність, специфічні функції, знаковий характер (В. Виноградов) [2].

Науковці (В. Гак, Ю. Караулов, С. Кацнельсон, А. Кліменко, Н. Комльов, І. Стернін, Н. Уфимцева) визначають слово як основний знак мови, семантика ж слова визначає його місце в лексичній системі мови; має складну структуру й володіє низкою найважливіших функцій. З одного боку, слово є позначенням певного предмета, з другого боку, узагальнює сукупність предметів.

Отже, слово – це значуща самостійна одиниця мови, основною функцією якої є номінація (називання); на відміну від морфем, мінімальних значущих одиниць мови, слово самостійне, граматично оформлене за законами певної мови, і воно володіє не тільки речовим, а й лексичним значенням; на відміну від речення, якому притаманна властивість завершеної комунікації, слово, як таке, не комунікативне (хоча й може виступати в ролі речення), але саме з слів будуються речення для здійснення комунікації; при цьому слово завжди пов'язано з матеріальною природою знака, засобом чого слова розрізняються, утворюючи окремі єдності смислу і звукового (або графічного) вираження.

Слово як знак мови є єдністю плану вираження і плану змісту, зв'язок між якими опосередковується тільки у свідомості людини (В. Гак, О. Лурія, Н. Уфимцева). Саме тому семантика слова – складна психічна складова, в якій переважають розумові (інтелектуальні) елементи. В. Гак виділив в одному з чотирьох рівнів лексико-семантичної структури мови „рівень окремого значення, що розглядається як особливий різновид системної будови, є певним чином організованою сукупністю семантичних компонентів”. Семантична структура слова розкладається на макрокомпоненти й мікрокомпоненти (елементарні одиниці значення). В основі семного аналізу лежить уявлення про лексичне значення як сукупність семантичних компонентів, менших, ніж лексичне значення. У семантичній структурі будь-якого мовного знака присутні різні семи, кожне слово володіє цією сукупністю (Ю. Апресян, Ю. Караулов, А. Ковальов, О. Селіверстова, Г. Степанова, І. Стернін, Д. Шмельов, А. Шрамм). Семний аналіз є перспективним при дослідженні структури значення слова, оскільки сема як одиниця змісту, співвідноситься зі значенням. Семантичні компоненти характеризуються високою абстрактністю в порівнянні з лексичним значенням у цілому, що визначає їх рухливість і водночас певну стійкість, універсальність (Г. Степанова, Д. Шмельов, А. Шрамм).

Основним елементом семантичного поля є слово як будь-яка сукупність змістових одиниць, пов'язаних із одним і тим самим фрагментом дійсності, що охоплює будь-яку галузь людського досвіду. У такому трактуванні семантичне поле є віддзеркаленням мовної картини світу конкретного носія мови (В. Звегинцев). При породженні мовленнєвого висловлювання людина оперує, передусім, семантичними полями, зі складу яких вибирає лексичні одиниці, що якнайповніше відповідають комунікативним цілям. Семантичне поле – це функціональне об'єднання слів, семантично близьких між собою, чітко згрупованих; у цих межах здійснюються різні мовні процеси: асоціації, пошук і вибір лексем. У межах семантичних меж функціонують різні смислові відносини (зіставлення, аналогія, родовидові, частина-ціле) (Л. Васильєв, У. Венрейх, А. Зальовська, Дж. Діз, Ю. Караулов, В. Петренко, А. Уфимцева, Ч. Філлмор). Усередині семантичного поля є ядро, до якого входять найбільш частотні слова, а також слова, що найбільш точно й повно відображають значення означеного семантичного поля. У периферії семантичного поля розташовано менш уживані слова, а також синоніми слів першого та другого рівнів. При породженні мовленнєвого висловлювання у свідомості носія мови спочатку відбувається вибір необхідного семантичного поля, а потім – вибір найточнішого слова з певного семантичного поля.

Вагомими для усвідомлення природи механізмів породження мовлення, механізмів побудови висловлювання є класифікація сем, за якою авторами *виокремлюються три типи сем*:

1. ядерна сема є центральним семантичним компонентом значення, відображає та закріплює понятійну віднесеність слова;
2. кваліфікуюча сема вказує на ознаки, характеристики, що вирізняють предмет у низці йому подібних;
3. атрибутивна сема виконує уточнюючу функцію, називає конкретні ознаки предмету (І. Стернін).

Водночас у структурі значення слова науковці (С. Кацнельсон, Н. Комльов, Л. Сахарний, Н. Уфімцева) виділяють такі аспекти, або компоненти, як:

1. денотативний аспект значення, відображає зв'язок конкретного слова з конкретним образом предмета, ознаки, дії;
2. сигніфікативний аспект значення, відображає загальні ознаки класу однорідних предметів або явищ, тобто поняття про певний тип предметів або явищ;
3. коннотативний (емотивний) аспект значення виражає додатковий зміст слова, є оцінним, емоційним, експресивним або стилістично характеризуючим компонентом значення, що накладається на семантику слова;
4. контекстуальний аспект відображає зміну значення слова залежно від ситуації та мовного контексту;
5. структурний аспект розкриває значення через відношення лексичних одиниць один до одного.

Проте сьогодні в науковій літературі існує досить розгалужена диференціація складників лексичного значення. Наприклад, В. Левицький зазначає, що в сучасній лінгвістиці значення слова трактується як структура, що складається з кількох ієрархічно пов'язаних між собою структур, як багатошаровий комплекс, конститuentами якого є семантика (інформація чи знання про позначені словом предмети та явища зовнішньої дійсності), прагматика (інформація та знання про умови комунікації), синтактика (інформація чи знання про правила вживання знака).

У логічному аспекті семантична структура слова складається з денотата, сигніфіката й конотата. Денотат (від лат. *denotatum* – позначене) є терміном логіки, транспонованим до логічної семантики як відповідник значення, позначеного (Б. Рассел, Г. Фреге). Цей термін набув також і більш широкого значення поняття взагалі, фіксованого мовним знаком. На противагу сигніфікату як інтенціоналу, тобто змісту поняття, денотат є відповідником екстенціоналу – обсягу поняття (за Дж. Міллером і Р. Карнапом). У семантиці денотат кваліфікується по-різному: як клас предметів, що має однакові ознаки, або як сукупність ознак класу предметів, що ототожнює його з відповідним значенням сигніфіката. На відміну від конотата, денотат розглядається й як понятійне ядро значення, позбавлене суб'єктивних відтінків: оцінки, емотивності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості.

Сигніфікат (від лат. *significatum* – позначуване) розглядається здебільшого як понятійний зміст мовного знака. Термін транспонований зі схоластичної логіки Середньовіччя (Дж. Солсберійський, XII ст.) до логічної семантики завдяки працям американського філософа Ч. Морріса як зміст поняття, інтенціонал, протиставлений екстенціоналу – обсягу поняття. У сучасній логічній семантиці сигніфікат протиставляється денотату як ідеальне матеріальному, системне – мовленнєвому, віртуальне – актуалізованому. Ототожнюють сигніфікат і з понятійним ядром значення (гіперонімічним аналогом). Найбільш прийнятним у сучасній семантиці є диференціація денотата як класу однорідних предметів й сигніфіката як сукупності ознак цього класу.

Конотат (від ср. лат. *connote* – маю додаткове значення) – додатковий компонент значення мовної одиниці, що доповнює її предметно-логічний зміст суб'єктивними відтінками оцінки, емоційності, експресивності, функціонально-стилістичної забарвленості, а також відтінками, зумовленими соціальними, ідеологічними, культурними, ситуаційними аспектами комунікації. Конотація протиставляється денотації як предметно-логічному компонентові значення. Зв'язок денотата й конотата переважно розглядають як залежність другого від першого на підставі вторинності другого.

Грунтовна розробка проблем конотації в російській і вітчизняній лінгвістиці належить Е. Азнауровій, Ю. Апресяну, І. Арнольд, В. Говердовському, Г. Колшанському, М. Комлеву, Н. Лук'яновій, З. Поповій, І. Стерніну, В. Теліа, В. Шаховському, Д. Шмельову, Є. Шендельс. У сучасній семасіології виокремилися три підходи до визначення конотата. Перший, найбільш уживаний, диференціює в конотаті додаткові системно-зумовлені складники значення – оцінку, емотивність,

експресивність та функціонально-стилістичну забарвленість (І. Арнольд, О. Іванова, В. Телія, Н. Лук'янова). І. Арнольд і В. Телія вважають, що конотація може бути системно-мовною й мовленнєвою. У тексті конотація являє собою підтекст, що формує значення слова на базі експлікації прагматично значущої суб'єктивно-оцінної та стилістично маркованої інформації.

На особливу увагу семасіологів заслуговує проблема семантичної структури полісемантів. Згідно з дихотомією мови та мовлення (Ф. де Соссюр) [7], емічного й етичного рівнів (К. Пайк), основною одиницею лексичної підсистеми мови є лексема, а її реалізацією у мовленні – лексико-семантичний варіант (ЛСВ). Прибічники вчення про третій рівень мови, що, за висловом Е. Косеріу, „заповнює прірву між мовою та мовленням”, установлюють одиницю третього рівня – *семему*. Як мовна одиниця складної структури, семема утворюється шляхом взаємодії низки елементів мовної якості з елементами позамовного характеру (відображені у значенні слова зв'язки з поняттям, предметом, граматичні характеристики). Проте, оскільки семема репрезентує слово як лексико-граматичну одиницю, що об'єктивує мисленнєвий зв'язок із поняттям та референтом, вона не є одиницею лише семантичної природи. Суперечності, пов'язані із тлумаченням терміна „семема” зумовлюють низьку частотність уживання цього слова в семасіологічних студіях, на відміну від актуального терміна „лексико-семантичний варіант”.

Традиційно ЛСВ є конкретною репрезентацією лексеми в мовленні. І. Арнольд визначає ЛСВ як „двобічний мовний знак, що являє собою єдність звучання і змісту та зберігає її незмінною в межах притаманних йому парадигматичних і синтагматичних зв'язків”. У складі лексеми ЛСВ формують внутрішньослівні зв'язки, що є однією з ілюстрацій системності лексики.

Сема (від гр. *sēma* – знак) є елементарним компонентом значення як найменша розрізнявальна риса, об'єктивно притаманна денотату, а на думку деяких дослідників (В. Гак), і конотату. Кожна сема відображає у свідомості носіїв мови диференційні ознаки, властиві денотату або привласнені щодо нього мовним середовищем, що є об'єктивними для кожного мовця. Певні застереження висловлюють деякі дослідники (І. Арнольд) із приводу неподільності семи, оскільки, на їхню думку, для багатьох загальноприйнятих сем можлива їхня подальша сегментація, а межа членування того чи іншого значення на семи визначається поставленими в дослідженні завданнями.

Найбільшими парадигматичними об'єднаннями є лексико-семантичні поля (сукупність парадигматично пов'язаних лексичних одиниць, що об'єднані спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну й функціональну подібність позначуваних явищ (М. Кочерган)): поле спорідненості, поле переміщення (руху), поле розумової діяльності (мислення), темпоральне (часове) поле, метеорологічне (погодне), поле сприймання, поле температури. Кожне поле має у своєму складі спільну (інтегральну) ознаку – архісему, яка об'єднує всі одиниці поля й виражається лексемою з узагальненим значенням.

Лексико-семантичні поля не є ізольованими об'єднаннями, пов'язані між собою. Одним із засобів міжпольових зв'язків є багатозначні слова, що окремими своїми значеннями належать до різних полів, зв'язок між полями забезпечує безперервність семантичного простору, об'єднує всі поля в одну лексико-семантичну систему мови.

Проблеми семантики виступаються на перший план у сучасних лінгвістичних дослідженнях (І. Зимня, Ю. Караулов, І. Штерн). Це супроводжується підвищенням інтересу до експериментальних розробок, пов'язаних із різними аспектами мовленнєвої діяльності.

На сучасному етапі лінгвістичних досліджень предикативна лексика в системі мови посідає провідне місце, що зумовлене безпосередньою участю її одиниць у формуванні висловлень різних за обсягом. У лінгвістиці предикативна лексика з синтаксичної позиції представлена предикатами, вжитими у вигляді різних частин мови (Ю. Апресян, Л. Васильєв, В. Виноградов, Г. Золотова, Ю. Льовицький, О. Потебня, А. Шахматов) [2].

У семантичному аспекті наявні парадигматичні й синтагматичні зв'язки. Парадигматичні відносини складаються всередині семантичного поля й характеризують

взаємозв'язок, протиставленість лексичних одиниць одна одній у межах класу (парадигми). До лексичних парадигм відноситься синонімічний ряд, антонімічна пара, лексико-семантична й тематична групи. Парадигматичні відносини є підставою для характеристики лексико-семантичних парадигм і залежать від приналежності слів до певної частини мови. Д. Шмельов підкреслює, що лексико-семантична група є семантичним об'єднанням слів однієї частини мови, на відміну від тематичної групи слів, у якій критерієм об'єднання служить семантична спільність слів різних частин мови. Синтагматичні відносини відображають характерну для кожного слова валентність, лексичну сполучуваність з іншими одиницями. На думку лінгвістів (Л. Ельмслєв, А. Залізник, Г. Крейдлін, М. Кронгауз, Ч. Пірс, Н. Слюсарєва, Ю. Степанов, І. Сусов, Р. Якобсон), сполучуваність, як і значення, є невід'ємною стороною слова.

Знак мови виступає ланкою, що зв'язує об'єктивний світ та свідомість індивіда, його досвід, який складається в процесі діяльності.

Початковим етапом закріплення суспільного знання є виділення в предметі деяких властивостей та перенесення їх на той самий предмет. Л. Виготський умовно називав означений етап „подвоєнням предмета”. На цьому етапі назви предмета, тобто знак мови є ніби би частиною предмета. Узагальнення на початковому етапі „означає, що з конкретного змісту предметів виділяються риси та властивості, що суттєві для дії та є його специфічним об'єктом” (П. Гальперін).

На етапі розвитку, коли ім'я є частиною предмета („подвоєння предмета”), елементи мови ще не виступають як знаки, оскільки не заміщують об'єкти, або елементи мови набувають знаковості лише за тих умов, коли стають квазіоб'єктами.

Поняття квазіоб'єкта пов'язане з аналізом „перетвореної форми-поняття”, особливість якого полягає у відокремленості змістових визначень: форма прояву набуває самостійності, „сутнісне” значення, уособлюється, і зміст явища замінюється іншим, що зливається з властивостями матеріального носія самої форми й посідає місце справжніх відносин.

На думку вчених (І. Зимня), факт перенесення властивостей знаків мови на місце реальних властивостей, зв'язків та відносин, що має місце на другому етапі розвитку узагальнення, означає, що людина може ставитися відповідно до реальних властивостей та властивостей самих знаків мови як деяких матеріальних об'єктів. Відповідність реальних властивостей предметів та „чуттєвої природи” знаків мови є необхідним шаблоном у когнітивному та мовленнєвому розвитку.

Формою психічного відображення й генералізації, що відповідає цьому шаблону розвитку, є конкретно-чуттєве уявлення (або образ) дійсності. В уявленні людини відображаються як реальні властивості, зв'язки та відносини, так і властивості „чуттєвої природи” знаків мови. За допомогою образу встановлюється відповідність (суб'єктивна тотожність реальних властивостей та властивостей знаків мови). Маніфестацією складання відповідності є образні зв'язки, що встановлюються людиною між словами та предметами, формами слів та відносинами предметів, а на більш високому рівні – між реченнями та ситуаціями.

Важливими в контексті нашого дослідження є дефініції „смысл”, „смысл” і „переносне значення слова”. Сучасні словникові джерела пропонують синонімічний ряд: значення (слова, виразу), смысл, зміст, розуміння *рідше* суть (найосновніше, найістотніше в кому-, чому-небудь), сутність, зміст, смысл, головне, підоснова, ядро, природа, значення, смысл *рідше*, значимість).

У словникових джерелах поняття „смысл” розглядається як уявлення про щось, поняття, розуміння чого-небудь; внутрішній зміст, суть чого-небудь; значення чогось (слів, дії, стану), його лінгвістичне наповнення, філософська категорія. Українська мова має синонім *смысл*, але на відміну від цього слова *смысл* є власне слов'янським словом, має в українській мові численні однокорінні слова: осмыслити, мислений, осмыслений, мисленно.

Смысл мовного знака може бути предметним (означати предмети, явища, їх дії та ознаки). Такі мовні значення називають лексичними. Знаки мови, які мають логічний

смысл (означають логічні відношення – мету, причину, місце), називають граматичними значеннями, адже, оволодіваючи мовою, людина засвоює лексичні та граматичні значення.

Сенс, за визначенням тлумачного словника, – сутність чого-небудь; значення; зміст; те, що відіграє особливу роль, має виняткове значення.

У контексті семіотики, проте, суворо розрізняються смысл і значення. Значення слів, у тому числі й термінів, ми знаємо нерідко із контексту або обставин висловлювання. Значення деяких наочних слів може бути виявлено безпосередньо демонстрацією тих предметів (їх зображень), що позначаються певними словами. Проте основний спосіб розкриття значення слів – це так звані семантичні визначення (Д. Арбатський).

Основою, на якій будується засвоєння мови, є орієнтиром на звукову форму слова. О. Гвоздев відзначає появу на п'ятому році життя дитини перших спроб осмислити значення слів і дати їм етимологічне пояснення; указуючи, що ці спроби проводяться дитиною на основі зіставлення одних слів із іншими співзвучними словами. Це призводить до помилкових зближень. Достатнє усвідомлення мови з'являється тільки в процесі спеціального навчання [3].

До п'яти років прийом порівняння й зіставлення схожих і різних предметів за формою, кольором, величиною міцно входить у життя людини і допомагає їй узагальнити ознаки, виділяти найбільш істотні з них. Діти вільно користуються узагальнюючими словами, групують предмети в категорії за родовими ознаками.

Розвивається смисловий бік мови: з'являються узагальнюючі слова, синоніми, антоніми, відтінки значень слів, відбувається вибір точних, відповідних виразів, вживання слів у різних значеннях, використання прикметників, антонімів.

Значення є своєрідним способом закріплення досвіду вживання певного предмета або знака в суспільній практиці. Виходячи з цього, для кожного індивіда значення об'єктивне. Науковці (О. Леонтьєв, О. Шахнарович) [5; 9] вважають, що засвоєння значення є визначальним способом опосередкування індивідуальної поведінки суспільним досвідом.

Під терміном „значення” розуміємо значення слова в системі мови, в її словнику, тоді як термін „уявлення” характеризує значення слова в мові. В одному рядку з останнім терміном стоять такі, як „ситуаційне значення”, „контекстне значення”, „суб'єктивне значення”, „індивідуальне значення”.

Значення слова характеризує слово поза контекстом його вживання й має чотири особливості: по-перше, це значення розтягнуто: одне й те саме слово може вживатися до різних конкретних ситуацій. По-друге, це значення є змістовно невизначеним: включає ознаки, з яких у кожній ситуації його вживання релевантними вважаються лише деякі. По-третє, значення соціальне: слово має однакове значення для всіх, хто користується мовою. І нарешті, по-четверте, значення слова абстрактне: воно формується на основі відбору деяких ознак предмета, позначається словом, і абстрагується від усіх інших його ознак.

Конкретизація значення слова за допомогою контексту його вживання й інших слів, що використовуються разом із ним, повинна зв'язати значення слова з уявленням. Розуміння мовного виразу – це підбиття значень слів, що входять у нього у певній мовленнєвій ситуації.

У процесі розуміння індивідуальне, конкретне уявлення виступає як зразок, із яким потрібно погоджувати значення. Уявлення про якийсь об'єкт говорить про те, яким повинен бути об'єкт цього роду з погляду індивіда, який володіє цим уявленням. Уявлення є цінністю, якій повинне відповідати значення. В уявленнях фіксуються зразки речей, їх стандарти, визначальні, якими значеннями повинні наділятися пов'язані з цими уявленнями слова. У процесі розуміння уявлення є початковим, або первинним, а значення повинне бути пристосовано до нього. Розуміється завжди не окреме слово, а текст, у якому слова взаємно обмежують один одного і редукують свої значення до уявлень.

Отже, семантика слова як основного знака мови визначає його місце в лексичній системі мови; має складну структуру й володіє низкою найважливіших функцій (узагальнююча, комунікативна, функція позначення). Ключова для нас позиція в теорії

розуміння, як однієї з фундаментальних теоретичних позицій дослідження стосовно значення слова – тлумачення – її діалогізм, в основі якого інтерпретація значення, породженого іншим. Значення є його точна сутність, розуміння – інтерпретація.

Література

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли // Русский пер. – М., 1955. – С. 315; 317.
2. Виноградов В.В. Словообразование в его отношении к грамматике лексикологии / В. В. Виноградов // Вопросы теории и истории языка в свете трудов И. В. Сталина по языкознанию. – М., 1952. – С. 131–132.
3. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи / А. Н. Гвоздев. – М. : Просвещение, 1961. – С. 44–47.
4. Глисон Г. Введение в дескриптивную лингвистику / Г. Глисон // Русский пер. – М., 1959. – С. 37.
5. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : Наука, 1969. – 211 с.
6. Реформатский А. А. Введение в языковедение / Под ред. В. А. Виноградова. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 536 с.
7. Соссюр Ф. Труды по языкознанию / Ф. Соссюр. – М. : Прогресс, 1977. – 695 с.
8. Сепир Э. Язык / Русский пер. – М. – Л., 1934. – С. 26, 27.
9. Шахнарович А. М., Юрьева Н. М. Психолингвистический анализ семантики и грамматики (на материале онтогенеза) / А. М. Шахнарович, Н. М. Юрьева. – М., 1990. – 243 с.
- Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – Л. : Наука,